

Het millennium bij Jonathan Edwards (1703-1758)

W. van Vlastuin

De meest bekende theoloog uit de Amerikaanse geschiedenis is ongetwijfeld Jonathan Edwards. Hij is bekend als filosoof, als origineel theoloog en als missioloog. De theologische doordenking van de Great Awakening behoort zeker tot de kern van zijn theologische arbeid.

Ervaring met opwekking

Als kind was hij bekend met het verschijnsel opwekking in de gemeente van zijn vader Timothy. Hij zag dat zijn moeder tot volle zekerheid van het geloof kwam in een periode van geestelijke opleving. Als kind werd hij zelf ook diep getroffen. Dat bracht hem ertoe samen met zijn vrienden in een hut in het moeras te bidden om het werk van de Heilige Geest in zijn eigen hart en leven.

Toch dateerde Edwards zijn eigen wedergeboorte later. In deze wedergeboorte leerde hij de heerlijkheid van God kennen. Deze ervaring maakte hem er ook van bewust dat er tal van geestelijke indrukken in ons leven kunnen zijn die toch niet het geestelijke leven zelf zijn.

Toen hij later predikant werd in de gemeente van Northampton (Massachusetts), maakte hij in de jaren 1734-1735 een opwekking mee. Gelovigen in de gemeente kwamen tot een verdieping van geestelijk leven. Onbekeerden in de gemeente kwamen tot het besef dat zij zonder God en zonder hoop waren. De ernstige prediking van Edwards leidde tot verootmoediging en tot een radicale door-

braak in het geestelijke leven. Ook buiten de gemeente had de opleving invloed. Het werd voor deze buitenstaanders duidelijk dat de christelijke religie niet een visie, een traditie of een cultus is, maar de kracht van Gods Geest. Zo kwamen ook buiten de gemeente tal van mensen tot geloof en bekering.

Edwards heeft over deze plaatselijke opwekking een verslag geschreven. In zijn eigen leven werd dit verslag reeds zestigmaal herdrukt. Zo werd het in de Engelssprekende wereld een katalysator voor opwekking. Christenen in het oude Engeland en het in het nieuwe Engeland ontdekten dat opwekking mogelijk was. Zo ontstond er een nieuw verlangen naar opwekking.

Dit brede verlangen naar opwekking is ook vervuld, namelijk in de Great Awakening. Aan deze Great Awakening is vooral de naam van George Whitefield verbonden. Hij reisde door de nieuwe wereld en de oude wereld om het oude Evangelie te verkondigen dat mensen nieuw maakt. Duizenden hebben hun bekering toegeschreven aan zijn optreden.

De invloed van de Great Awakening was enorm. Er kwamen mensen tot geloof en bekering. Er werden universiteiten gesticht. Ook de afschaffing van de slavernij is uiteindelijk terug te voeren op deze geestelijke opwekking, evenals de doorbraak van de protestantse zending aan het eind van de achttiende eeuw. Kortom, het Amerika van na de Great Awakening was een ander Amerika dan het Amerika van voor die tijd.

A History of Redemption

Na het hoogtepunt van de Great Awakening is Edwards op de opwekking van de christelijke religie betrokken gebleven. Hij verdedigde de Great Awakening tegenover critici en hij waarschuwde ook voor extreme verdedigers van opwekking die meer schade aan het werk van de Geest toebrachten dan felle tegenstanders. Hij hield ook preken om het geestelijke leven op peil te houden, terwijl hij

ook nadacht over de noodzakelijke reformatie van de kerk en de theologie.

In deze publicaties vallen twee titels op die in het licht van dit artikel van belang zijn, namelijk *A History of Redemption* en *An Humble Attempt*. Het eerstgenoemde werk is ontstaan uit een preken-serie van dertig preken waarin hij uiteenzet hoe God Zijn verlossingswerk door de eeuwen heen heeft uitgevoerd. Edwards begon met een overzicht van Gods verlossingswerk vanaf de zondeval tot de geboorte van Christus. In het tweede deel behandelde hij het leven en sterven van Christus, terwijl hij in het derde hoofddeel inging op Gods verlossingswerk van Pinksteren tot de wederkomst.

De tijd van het Oude Testament typeert Edwards als een tijd van voorbereiding. Hoewel er tijden waren met veel en rijk geestelijk leven, moet het eigenlijke nog komen. Iets dergelijks geldt ook voor de tijd van Jezus. De echte vrucht bleef toen uit. Na de uitstorting van de Heilige Geest kwam het begin van de grote doorbraak die zo kenmerkend zou zijn voor de geschiedenis.

De titel van deze preken-serie is veelzeggend. Het gaat om de geschiedenis van de verlossing. Dit betekent dat de verlossing centraal staat en dat de schepping, de menswording van Christus, de kerk en Gods voorzienigheid allemaal ten dienste staan aan Gods grote werk van de verlossing. De focus ligt in dit werk eigenlijk niet zozeer op de persoonlijke verlossing – hoewel die in het centrum blijft staan – maar Edwards behandelt in dit grote werk de voortgang van Gods Koninkrijk. Politiek, economie, techniek, wetenschap en geschiedenis staan ten dienste aan de uitvoering van Gods grote plan.

Naar het millennium

Het treffende van dit werk is dat opwekking Gods methode is om Zijn Koninkrijk te laten komen. Edwards heeft in zijn eigen omgeving gezien wat opwekking is en dat heeft hem een nieuw inzicht

gegeven in de manier waarop God de geschiedenis voortstuwt. Er zijn tijden van afval en ingezonkenheid, maar steeds opnieuw komen er uitstortingen van Gods Geest om de geschiedenis een stap voorwaarts te laten maken.

Een steeds terugkerend beeld is het beeld van het bouwen van een gebouw. Om een gebouw te bouwen zijn voorbereidingen nodig, hulpdiensten, toelevering, op de bouwplaats lijkt het weleens een chaos te zijn, maar door dat alles heen vordert de bouw.

De kroon op de geschiedenis is het millennium aan het einde van deze bedeling. Er zal een worsteling met de antichrist zijn. Christus en Zijn kerk hebben een intense worsteling met de machten van de boze. De antichrist zal het echter moeten afleggen tegen de overmacht van het Woord, de islam zal verdwijnen, de Joden zullen als volk tot bekering komen, de tien stammen zullen herenigd worden met de twee stammen en alle geslachten op aarde zullen in Christus worden gezegend. Of deze periode van bloei precies duizend jaar zal zijn, is voor Edwards onzeker, maar hij is er wel zeker van dat het een aanzienlijke periode zal zijn.

Deze bloeitijd heeft ook maatschappelijke consequenties. Het zal ook een tijd van vrede, voorspoed en welvaart zijn. Gezondheid en technische ontwikkelingen zullen naar een hoogtepunt gaan. Koningen zullen God vrezen en aardse schatten worden ter beschikking gesteld aan de kerk.

De grond voor deze verwachting is gelegen in het verstaan van de profetieën van het Oude Testament. We zouden hier kunnen spreken over een tegoed van de beloften van het Oude Testament. Als Edwards de oudtestamentische beloften op een rij zet, ziet hij dingen die vervuld zijn, maar hij ziet ook tal van beloften die nog op vervulling wachten, de zogenaamde onvervulde rest van het Oude Testament. We zouden hier kunnen opmerken dat Edwards een profetisch-historische lezing van de oudtestamentische profetieën voorstond.

Overigens erkent Edwards wel de eenheid van Oude en Nieuwe Testament als het gaat om de geestelijke aard van het heil. De Joden ontvangen geen ander heil dan de nieuwtestamentische gemeente. De bekering van Israel betekent bovendien dat Joden zich voegen in de kerk als de gemeente van Christus.

Postchiliasme

Edwards dacht postchiliastisch. Het woord ‘postchiliasme’ is samengesteld uit ‘post’ en ‘chiliasme’. ‘Post’ betekent ‘na’ en ‘chiliasme’ verwijst naar een duizendjarig rijk. Het duizendjarig is ontleend aan de duizend jaren die in Openbaring 20 worden genoemd: De satan zal duizend jaar gebonden wezen.

Postchiliasmen verwachten de wederkomst van Christus na een duizendjarig rijk in de kaders van deze geschiedenis. Soms wordt dat duizendjarig rijk meer algemeen geduid als een bloeitijd voor de kerk. Deze benadering treffen we in het algemeen aan bij vertegenwoordigers van de Nadere Reformatie en binnen het puritanisme. Edwards heeft dus in zijn eigen traditie geen afwijkend standpunt. Er is ook een prechiliastische benadering. Aangezien het woord ‘pre’ ‘voor’ betekent, gaat het hier dus om de verwachting dat Christus eerst lichamelijk zal wederkomen en dat daarna het duizendjarig vreedrijk aanbreekt. Deze benadering komen we vooral in de Vroege Kerk tegen. Ook mensen als McCheyne, Spurgeon en Ryle hingen een prechiliastische uitleg van de profetieën aan. Het prechiliasme gelooft niet in een bloeitijd voor de wederkomst van Christus, maar in de grote afval.

Naast het postchiliasme en prechiliasme kennen we ook het zogenaamde achiliasme. We vinden dat bij Augustinus, bij Calvijn en andere reformatoren. Calvijn merkt minzaam op dat we Christus’ regering niet moeten beperken tot duizend jaar. Hij gaat ervan uit dat Christus vanaf Zijn hemelvaart alle regeringsbevoegdheid heeft in de hemel en op de aarde en dat er in deze geschiedenis geen bij-

zondere bloeitijd is te verwachten, maar dat Gods Koninkrijk altijd te maken zal hebben met tegenkrachten.

Zo zien we de eigen benadering van Edwards als optimistische chiliast. Edwards' optimisme is nog sprekender omdat hij van mening is dat de periode van de barensweeën al achter de rug is. Volgens de opwekkingstheoloog heeft de val van de antichrist al plaatsgevonden in de tijd van de Reformatie. De antichrist is nog niet geheel gevallen, maar zijn rijk is een gevoelige slag toegebracht. Dit geeft een geweldige impuls aan een positieve verwachting. Ieder moment kan de geestelijke doorbraak er zijn.

De ervaring van de Great Awakening heeft bij Edwards de hoop gewekt dat dit het begin van deze grote internationale en wereldwijde bloeitijd zou zijn. Zo kunnen we ons voorstellen hoe existentieel Edwards in zijn tijd stond. Hij onderhield correspondentie met diverse uithoeken in de toenmalige wereld, hij spelde de kranten en altijd speurde hij naar de tekenen van het werk van God en de voortgang daarvan.

Er is nog iets wat Edwards heeft gesterkt in zijn verwachting, namelijk het feit dat de Great Awakening haar centrum in de nieuwe wereld had. Edwards geloofde in lijn met de eerste kolonisten dat God een speciale bedoeling had met de ontdekking van Amerika. Terwijl de lichamelijke geboorte van Christus op het oude continent plaatshad, zou de geestelijke geboorte van Zijn lichaam weleens op het nieuwe continent plaats kunnen hebben.

An Humble Attempt

In oktober 1744 komen de Schotse vrienden van Edwards met elkaar overeen om twee jaar lang te bidden om de uitbreiding van Gods wereldwijde Koninkrijk. Elke zaterdagavond, iedere zondagmorgen en de eerste dinsdag (geheel of gedeeltelijk) van ieder kwartaal vanaf november bidt men om de doorwerking van de Heilige Geest, opdat alle volkeren uit de geestelijke duisternis worden verlost. In

Edinburgh zijn wel dertig gebedskringen met soms wel dertig leden. In Glasgow zijn vijfenveertig groepen.

Als John Wesley hiervan hoort, stelt hij voor Noord-Amerika hierbij te betrekken. Een ander heeft echter al eerder naar Northampton geschreven. In ieder geval is dit gebed voor Edwards een belangrijk thema. Hij stimuleert ook zijn gemeente. Op 12 mei 1746 kan hij schrijven dat de eerste dinsdag in februari veel privé is gebeden en gevast. Een preek over Zacharia 8:20-22 is gericht op de bevordering van dit eendrachtige gebed. Onderwijl is in Schotland het 'Concert for United Prayer' voor zeven jaar verlengd. Edwards breidt zijn preek uit en publiceert in 1748 te Boston *An Humble Attempt to Promote Explicit Agreement and Visible Union of God's People in Extraordinary Prayer, For the Revival of Religion and the Advancement of Christ's Kingdom on Earth, pursuant to Scripture-Promises and Prophecies concerning the Last Time*.

Het werk bestaat uit drie delen. In het eerste deel geeft Edwards een exegese van de tekst en biedt hij informatie over het Schotse gebedsvoorstel. In het tweede deel geeft hij zijn positieve eschatologische verwachting weer. Hij maakt duidelijk dat de beloofde en heerlijke bloeitijd van de kerk nog niet is aangebroken. Christus heeft veel voor dit millennium gebeden. De hele schepping is als in barensnood voor deze periode. Met oproepen uit de Schrift, voorbeelden en bemoedigingen ondersteunt hij de noodzaak van gebedsleven dat hierop is gericht. Alleen al de heerlijkheid en de zegen van een dergelijke geestelijke eenheid in het gebed zou ons ertoe moeten brengen. In het derde deel behandelt hij tegenwerpingen. Hij gaat in op de vraag of deze gebedsunie niet bijgelovig, vreemd, prematuur of nieuw is. Opnieuw besteedt hij aandacht aan de eschatologie als hij op de vraag ingaat of de val van de antichrist niet ver weg moet worden gedacht.

In 1789 wordt dit werk in Engeland voor de tweede maal uitgegeven door een groep baptistenpredikanten die bidden om de verbreiding

van de religie. Uit deze kring is ook William Carey afkomstig. In totaal verschijnen zeven Engelse edities en drie Amerikaanse. Een bewerking uit 1814 wordt ook in het Frans vertaald in 1823. Naast de losse uitgaven verschijnt dit werk in alle uitgaven van Edwards' verzameld werk.

Opnieuw het millennium

De eschatologische visie is de dragende kracht van de gebeds-promotie. Edwards' theologie is een theologie van de hoop. Hij is er diep van overtuigd dat de profetieën een betrouwbare gids voor de toekomst zijn. Deze profetieën maken duidelijk dat het Lam zal overwinnen.

Het eigene van deze eschatologie ligt hierin dat het gaat om Gods Koninkrijk op aarde. God volvoert Zijn zaak in het historische proces. Het millennium behoort niet tot een volgende, maar bij deze bedeling. De geschiedenis vindt haar voleinding niet in een bovenhistorische oplossing, maar in de geschiedenis zelf. Ze rijpt tot een positief einde om de heerlijkheid van Christus te openbaren. De verbondenheid van Christus met Zijn lichaam geeft de toestand van de strijdende kerk extra gewicht. Eens zullen de heiligen met Christus in Zijn troon regeren. Dit alles betekent in de eerste plaats dat eschatologie meer is dan alleen de toekomst van de individuele ziel in hel of hemel. In de tweede plaats ligt hierin opgesloten dat eschatologisch niet de wederkomst en de nieuwe hemel centraal staan, maar een vorm van Gods Koninkrijk van geringer omvang. Heel de wereldgeschiedenis is een voorbereiding op deze geweldige bloeitijd. De kerk zal echt kerk zijn door te leven uit de volheid van Christus. Zij zal de realiteit van Jezus Christus tonen. Een klein kind zal het inzicht hebben van een honderdjarige. Het aantal bekeringen zal wel het honderdduizendvoudige zijn van alle tijden daarvoor. Het wezen van dit rijk van Christus wordt niet bepaald door de aardse voorspoed, maar door het geestelijk karakter ervan.

Deze geestelijke bloei blijkt in de christelijke praktijk. We zien hierin een verband tussen de ecclesiologie en de eschatologie. De geestelijke bloeitijd is een bloeitijd van de kerk. De kerk zal herkenbaar zijn in de wereld.

De blijvend vitale kerk zal niet in evenwicht zijn met het ongeloof, maar de macht van het ongeloof doorbreken. Zo zal niet alleen de kerk, maar zelfs de wereld zijn opgewekt. Er zullen volgens Edwards geen oorlog en geen dwaling zijn, maar voorspoed en vreugde. Voorspoed en geestelijke bloei gaan in deze duizend jaar samen.

De opwekkingstheoloog uit Northampton neemt met deze visie afstand van de mogelijke onverschilligheid van het achiliasme ten aanzien van de historische ontwikkeling. Achiliasistisch gezien blijft er immers tot het einde van de geschiedenis een strijd tussen de stad van de mens en de stad van God. De verwachting van de lineaire ontwikkeling naar de overwinning van Gods Rijk geeft daarentegen een intense betrokkenheid op de voortgang van het Evangelie en de gebeurtenissen in de geschiedenis.

De positieve verwachting van dit postchiliasme baseert Edwards niet op de gunstige omstandigheden. Na het hoogtepunt van de Great Awakening ziet hij in eigen omgeving geen opwekking meer, maar slechts doorwerking van onkruid. Oorlogen, kerkelijke verbrokkelijking, moreel verval, antichristelijke macht en vervolging mogen echter niet ontmoedigen, maar moeten ons des te meer doen pleiten op Gods beloften. Het is geen menselijk activisme, maar de activiteit van de Heilige Geest die tot bloei brengt.

Edwards verwijst voor de verwachting van deze bloeitijd opnieuw naar de profetische gegevens in de Schrift. Hij noemt nu andere voorbeelden dan in *A History of Redemption*. Zo verwijst hij naar de terugkeer uit de ballingschap. Deze terugkeer zou plaatshebben uit het westen en het oosten. Gezien het gegeven dat de terugkeer uit Babel vooral uit het noorden was, moet er nog een nadere vervulling van deze profetie wachten. Bovendien was er bij deze terugkeer

geen sprake van vele volkeren die de God van Israël aanbaden. Ook dit staat nog uit.

Een ander voorbeeld van het tegoed van het Oude Testament betreft de duur van geestelijke bloeitijd. De toezeggingen in de profetieën zien op een veel langere termijn dan ooit is gerealiseerd. Christus' rijk is volgens Daniël het laatste en definitieve rijk. Dit is opnieuw een aanwijzing dat dit rijk niet is vervuld in de dagen van Constantijn. Daarna was er geen sprake van een aanzienlijke periode zonder verval.

De vervulling van Gods beloften is niet los van Israël verkrijgbaar. Edwards houdt zich bezig met de vraag of Gods volk weer terug zal keren in het land Kanaän en of er dan ook andere volkeren binnen de grenzen zullen wonen. Op het eerste probleem antwoordt hij positief, voor het tweede houdt hij de mogelijkheid open. De bekering van Israël staat echter vast. De geweldige uitbreiding van Gods Rijk in het boek Handelingen betreft nog maar de eerstelingen van de oogst. De volheid van Israël zal het hart van het millennium uitmaken.

Voor zijn overtuiging dat de zwaarste tijden in deze bedeling reeds voorbij zijn, beroept Edwards zich ditmaal op het chronologische karakter van het boek Openbaring. De verschillende visioenen in Openbaring kunnen niet op dezelfde zaken slaan; er is sprake van een historische ontwikkeling. De dood van de twee getuigen moet worden geplaatst in een tijd waarin de dwaling algemeen is, de tijd van de Reformatie. God zal de profetie van de val van de antichrist geleidelijk vervullen. Zo groeit de geschiedenis naar het millennium toe.

Zijn er geen zware tijden vóór het millennium, nadien mobiliseert satan nog eenmaal zijn machten. Dit zal de meest hevige strijd met satan zijn. Het is de laatste aanval van farao. De uiterste pijn van de kerkgeschiedenis staat geheel in het kader van de volledige verlossing. De angst voor deze demonische terreur

hoeft het verlangen naar die bloeitijd dan ook niet te belemmeren. Ondanks dit pessimisme overheerst de optimistische grondtoon. De bloeitijd van de kerk vindt niet plaats in een tijd van verdrukking. Zo ontdoet Edwards het millennialisme van haar donkere schaduwzijden.

Het appel van An Humble Attempt

Dit boek droeg er in baptistische kringen in Engeland mede aan bij dat een hypercalvinistische grondhouding verdween en men zich verantwoordelijk ging weten voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk. Zo kwam het tot de oprichting van de Baptist Mission Society. In 1784 begonnen deze baptisten met een gebedskring en in 1789 gaven zij het werk van Edwards opnieuw uit.

William Carey behoorde tot deze kring en hij schreef onder inspiratie van Edwards: *An Enquiry into the Obligation of Christians to use Means for the Conversion of the Heathen* (1792). Een jaar later zou Carey naar India vertrekken. Zowel de bewogenheid als de positieve verwachting van een wereldwijde bloeitijd voor de kerk in relatie met de bekering van Israël zijn een krachtige impuls voor dit werk. Door de opwekking zien christenen wat er mogelijk is door de Geest van God.

De bekende zendeling David Brainerd is ook door dit denken beïnvloed. Zo is hij uitgegaan onder de Indianen. Hij heeft daar tbc opgedaan en is in huis bij Edwards gestorven. Edwards heeft nadien het dagboek van Brainerd bewerkt en uitgegeven. Daarin zien we iets van een hartelijke bewogenheid met de medemens die blijkt in een intens gebedsleven. Dit dagboek heeft veel zendingen inspiratie en bemoediging gegeven.

Edwards werkte zelf als zendeling in Stockbridge onder de Indianen. Dus hij heeft een persoonlijk voorbeeld gegeven van de verwachting dat alle volkeren in een wereldwijde opwekking zouden delen.

Tot slot

Edwards heeft een boodschap voor vandaag. Ten eerste leert hij ons dat de religie die houdbaar is voor de eeuwigheid meer is dan moraliteit of confessionaliteit. Edwards maakt op onvergelijkbare wijze duidelijk dat religie een zaak is van kracht, van het hart, van bevinding.

Ten tweede werkte Edwards in moedbenemende omstandigheden. Libertinisme, wereldgelijkvormigheid, traditionalisme en postmodernisme kunnen ons verwarren. De geschiedenis kan ons leren niet te wanhopen. Gods daden uit het verleden bemoedigen voor het heden. De God van Jonathan Edwards leeft nog.

Ten derde leert Edwards ons dat we niet naar de wereldgeschiedenis moeten kijken alsof Gods zaak als een kaarsvlammetje zal uitdoven. In die zin is het niet terecht om te spreken over een post-christelijk tijdperk.

Ten vierde mag het onze aandacht niet ontgaan dat Edwards' positieve verwachting van de Heere ook veel vrucht heeft gedragen. De moderne protestantse zending begon eigenlijk pas aan het einde van de achttiende eeuw en gaat door tot op de dag van vandaag. Als dat geen vrucht is!

Alzo zegt de HEERE der heirscharen: Nog zal het geschieden dat de volken en de inwoners van vele steden komen zullen; En de inwoners der ene stad zullen gaan tot de inwoners der andere, zeggende: Laat ons snel beengaan, om de HEERE te bidden en de HEERE der heirscharen te zoeken; ik zal ook beengaan. Alzo zullen vele volken en sterke natiën komen, om de HEERE der heirscharen te Jeruzalem te zoeken, en om de HEERE te bidden.

Zacharia 8:20-22

(King Jamesvertaling)

Alzo zullen vele volken en machtige heidenen komen, om de HEERE der heirscharen te Jeruzalem te zoeken, en om het aangezicht des HEEREN te smeken.

Zacharia 8:20

(Statenvertaling)

DEEL 1

Inleiding

In hoofdstuk 8 van het boek Zacharia lezen wij de profetie van een toekomstige glorieus opwekking van de Kerk van God. Daarin komt duidelijk naar voren dat hiermee méér bedoeld wordt dan wat er ooit vervuld werd aan het *Joodse* volk onder het Oude Verbond. Want hier staan duidelijke profetieën van zaken die nooit vervuld zijn vóór de komst van de Messias. Met name als we zien wat er gezegd wordt in de laatste twee verzen van dit hoofdstuk: over *vele volken en machtige heidenen die de ware God zullen zoeken en aanbidden*. En wat er gezegd wordt van zo'n grote toevloed van heidense volken naar de Kerk van God, dat verreweg het grootste deel van de zichtbare kerk zal bestaan uit die nieuwe toevloed, zodat zij de anderen in aantal tien keer zouden overtreffen (vgl. vers 23). Een zeker getal voor een onzekere zaak.

Vanaf de tijd van Zacharia tot de komst van Christus is er nooit iets voorgevallen wat aan die profetie beantwoordde. En de vervulling zien we nergens anders dan in de roeping van de heidenen, in of na de tijd van de apostelen of in de toekomstige heerlijke uitbreiding van de Kerk van God in de *laatste tijden* van de wereld, zoals die zo vaak is voorzien door de profeten van het Oude Testament en in het bijzonder door de profeet Zacharia in het laatste deel van zijn profetie. Het is zeer waarschijnlijk dat de Geest van God hier in het bijzonder duidt op de *laatste* en grootste toename en op de zeer heerlijke opwekking van de Kerk van God op aarde. Een uitbreiding waar vooral het *Joodse* volk een heel aanzienlijk en voornaam deel van zal uitmaken.

Andere Bijbelplaatsen

Er bestaat een grote overeenstemming tussen wat hier wordt opgemerkt en andere voorzeggingen die wel betrekking *moeten* hebben op de zalige toestand van de Kerk tegen het einde der tijden. Zoals Jesaja zegt in hoofdstuk 60:2-4: 'Over u zal de HEERE opgaan, en Zijn heerlijkheid zal over u gezien worden. En de heidenen zullen tot uw licht gaan, en koningen tot de glans die u is opgegaan. Hef uw ogen rondom op en zie, die allen zijn vergaderd, zij komen tot u.' Dit hele hoofdstuk heeft zonder enige twijfel betrekking op die zeer heerlijke staat van de Kerk van God op aarde.

Ook Jesaja 66:8 gaat erover: 'Zou een land kunnen geboren worden op een enige dag? Zou een volk kunnen geboren worden op een enige reize?' En vers 10: 'Verblijdt u met Jeruzalem en verheugt u over haar, al haar liefhebbers.' Vers 12: 'Want alzo zegt de HEERE: Zie, Ik zal de vrede over haar uitstrekken als een rivier, en de heerlijkheid der heidenen als een overlopende beek.'

In Micha 4:1-3 staat: 'Maar in het laatste der dagen zal het geschieden dat de berg van het huis des HEEREN zal vastgesteld zijn op de top der bergen, en hij zal verheven zijn boven de heuvelen; en de volken zullen tot hem toevloeien. En vele heidenen zullen heengaan en zeggen: Komt en laat ons opgaan tot de berg des HEEREN, en ten huize van de God Jakobs, opdat Hij ons lere van Zijn wegen, en wij in Zijn paden wandelen. Want uit Sion zal de wet uitgaan, en des HEEREN woord uit Jeruzalem. En Hij zal onder grote volken richten en machtige heidenen straffen, tot verre toe; en zij zullen hun zwaarden slaan tot spaden en hun spiesen tot sikkels; het ene volk zal tegen het andere volk geen zwaard opheffen, en zij zullen de krijg niet meer leren.' Lees ook het begin van Jesaja 2.

Er is nog nooit in welke mate ook maar iets gebeurd wat aan deze profetieën beantwoordt. En daar de profetie in mijn tekst en in het volgende vers overeenstemt met de genoemde teksten, is er reden te denken dat het dezelfde tijden betreft. En er is werkelijk een

opvallende overeenkomst in de beschrijving in het hele hoofdstuk met de beelden van die tijden elders bij de profeten. (Vergelijk hiervoor vers 3 met Jes. 60:14; vers 4 met Jes. 65:20, 22 en 33:24; vers 6,7,8 met Ez. 37:2,11,12,21; vers 7 met Jes. 43:5,6 en 44:12 en 59:19; vers 12,13 met Hos. 2:21,22 en Ez. 34:22-39; vers 8,12,13 met Ez. 36:28-30; vers 13 met Zef. 3:20 en Jes. 19:24; vers 19 met Jes. 61:3 en Jer. 31:12,13,14.)

Verwachting voor het Joodse volk

Hoewel de profeet op sommige plaatsen in het hoofdstuk het oog heeft op toekomstige glimlachen van de hemel in de richting van het *Joodse* volk – kort daarvoor teruggekeerd uit de Babylonische ballingschap en weer gevestigd in het land Kanaän, toegenomen in aantal en welvaart, en de terugkeer van meer gevangenen uit *Chaldea* en andere landen, enzovoort – toch doelt de Geest van God zonder twijfel op veel *grotere* zaken dan deze. Daarmee hebben deze maar zwakke overeenkomsten.

Het komt in de profetieën van het Oude Testament vaak voor dat als de profeten spreken over Goddelijke gunsten en zegeningen voor de *Joden* – tijdens of na hun terugkeer uit de *Babylonische* gevangenschap – de Geest van God de gelegenheid gebruikt om te spreken over onvergelijkelijk grotere zegeningen voor de Kerk. Namelijk tijdens en na haar bevrijding uit het geestelijke én duistere Babylon, waarvan deze zegeningen slechts een voorbeeld waren. Daarna spreekt de Geest bijna alleen over de latere en oneindig grotere dingen, zodat die eerdere zegeningen [van de terugkeer uit de ballingschap] vergeten lijken te zijn.

De profeet haalt in Zacharia 8 Gods woorden aan: ‘Zie, Ik zal Mijn volk verlossen uit het land des opgangs, en uit het land des nedergangs der zon. En Ik zal hen herwaarts brengen, dat zij in het midden van Jeruzalem wonen zullen’ (vers 7,8) en zegt ook dat vele volkeren de slip van de mantel van de Joden zullen aangrijpen. Let-

terlijk heeft dit betrekking op de nakomelingen van Jakob, want het kan niet gaan over de terugkeer van de Joden uit Babylon en andere landen in die oude tijden vóór Christus. Want zulke dingen hebben toen niet plaatsgevonden. Het kan niet anders of het betreft de grote roeping en vergadering van de Joden tot de kudde van Christus en hun deel hebben aan de zegeningen van Zijn Koninkrijk, na de val van de antichrist, ofwel de vernietiging van het duistere Babylon.

Analyse van de tekst

In de tekst vinden we een uiteenzetting *hoe* deze komende heerlijke opwekking van de Kerk van God zal beginnen. Namelijk doordat grote groepen in verschillende steden en landen een *gezamenlijk besluit* zullen nemen en zullen komen tot een uitdrukkelijke en *openbare overeenkomst*. Namelijk zo, dat zij door een gezamenlijk en buitengewoon gebed God zullen zoeken, opdat Hij Zich zal openbaren en bewijzen en vruchten van Zijn genadige aanwezigheid zou schenken.

Hierbij letten wij in het bijzonder op de volgende punten:

Plicht tot gebed

1. De *plicht*, waardoor die heerlijke voorzegde gebeurtenis teweeggebracht wordt, namelijk de *plicht tot het gebed*. Sommige mensen veronderstellen dat men het woord ‘gebed’ dient op te vatten als aanduiding van het *geheel* van de godsdienstoefening, omdat het gebed het voornaamste deel van de godsdienstoefening werd in de tijd van het Evangelie, omdat de offerdienst was afgeschaft. Als dat waar is, dan dienen we deze profetie op te vatten als slechts een profetie over een grote *opwekking* van de godsdienst en van de echte verering van God door Zijn zichtbare Kerk, van de toetreding van anderen tot de Kerk en de bekering van menigten van mensen van hun afgodenverering tot de verering van de ware God. Maar het lijkt mij redelijk te veronderstellen dat hier iets bedoeld wordt met betrekking tot de plicht van het gebed dat nog bijzonderder is. Zeker als we in aanmerking nemen dat het gebed hier uitdrukkelijk en herhaaldelijk wordt genoemd; ook in aanmerking nemend hoe deze tekst overeenkomt met vele andere profetieën die spreken van een *buitengewone* geest van het gebed, voorafgaande aan die heerlijke dag van godsdienstige opwekking; en ook voorafgaand aan de dag van bevordering van vrede en voorspoed van de Kerk, die zo vaak

voorzegd waren. Voeg hierbij de aangenaamheid van wat hier gezegd wordt met wat later wordt gezegd door dezelfde profeet, van *het uitstorten van de Geest der genade en der gebeden*, waarmee deze grote opwekking van de godsdienst zal beginnen (Zach. 12:10).

God zoeken

2. [We letten ook op] het *goede*, dat door het gebed wordt gezocht, namelijk God Zelf. Zij zullen 'bidden tot de HEERE en de HEERE der heirscharen zoeken'. Dit is het *goede* waarom zij vragen en in het gebed zoeken: *De HEERE der heirscharen Zelf. God zoeken*, welke uitdrukking soms gebruikt wordt in de Schriften, hoeft niet meer te betekenen dan het zoeken van de *genade* of *barmhartigheid* van God. En als we het hier zo dienen op te vatten, dan moeten *de Heere bidden* en *de HEERE der heirscharen zoeken* synonieme uitdrukkingen zijn. Wij moeten vaststellen dat het vaak voorkomt in de Schrift dat hetzelfde ding vaak herhaald wordt door middel van uitdrukkingen met dezelfde betekenis, om het zo grotere nadruk te geven.

De uitdrukking *de Heere zoeken* wordt heel vaak gebruikt om iets meer aan te duiden. Ze wijst erop dat *God Zelf* het *goede* is Dat gewenst en gezocht wordt. En de zegeningen die men wenst, bestaan in Gods genadige tegenwoordigheid: de genadige openbaringen van Hem, de vereniging en omgang met Hem. Of, korter gezegd: Gods *openbaringen* en *contacten* door de Heilige Geest. *Zo verlangde de psalmist naar God, dorstte naar Hem en zocht Hem.* Psalm 63:2, 3 en 9: 'O God, Gij zijt mijn God, ik zoek U in de dageraad; mijn ziel dorst naar U, mijn vlees verlangt naar U, in een land, dor en mat, zonder water.' 'Voorwaar, ik heb U in het heiligdom aanschouwd, ziende Uw sterkheid en Uw eer.' 'Mijn ziel kleeft U achteraan; Uw rechterhand ondersteunt mij.' Psalm 73:25: 'Wie heb ik nevens U in de hemel? Nevens U lust mij ook niets op de aarde.' De psalmist zoekt God met ernst: 'Ik breid mijn handen uit tot U; mijn ziel is voor U als een dorstig land' (Ps. 143:6).

Daarom is dit de bijzondere eigenschap van de heiligen, dat zij *degenen zijn die God zoeken*. Psalm 24:6: ‘Dat is het geslacht dergenen die naar Hem vragen, die Uw aangezicht zoeken, dat is Jakob.’ Psalm 69:33: ‘Gij die *God* zoekt, ulieder hart zal leven.’ Als wij de uitdrukking in de tekst in overeenkomst met die betekenis opvatten, dan kunnen we ‘de HEERE der heirscharen zoeken’ opvatten als een zoeken naar God, Die Zich had teruggetrokken. Of Zich een lange tijd had verborgen, en nu naar Zijn Kerk zal terugkeren en de bewijzen en de vruchten van Zijn genadige aanwezigheid zal schenken. Het gaat ook om die zalige gemeenschap van Zijn Geest met Zijn volk en het mensdom op aarde, die Hij vaak had beloofd en waar Zijn Kerk zo lang op had gewacht.

Het is redelijk om de bewoording *de HEERE der heirscharen zoeken* hier niet op te vatten als *alleen maar bidden* tot God. Niet alleen omdat de uitdrukking in de tekst herhaaldelijk wordt *toegevoegd* aan de woorden *bidden tot de HEERE* (in de Engelse vertaling), maar ook omdat de frase in deze betekenis precies overeenkomt met andere overeenkomende uitingen van profeten. Daarom wordt het zoeken van de HEERE door Gods volk in het ernstige gebed om het beloofde herstel van Gods Kerk – na de *Babylonische ballingschap*, en de grote afvalligheid die daarvan de oorzaak was – hun *bidden tot en zoeken van God* genoemd. Het verlenen door God van de beloofde opwekking en het herstel wordt uitgelegd als dat Hij door hen *gevonden* werd: ‘Want zo zegt de HEERE: Zekerlijk, als zeventig jaren te Babel zullen vervuld zijn, zal Ik ulieden bezoeken; en Ik zal Mijn goed woord over u verwekken, u wederbrengende tot deze plaats. En Ik zal van ulieden *gevonden* worden, spreekt de HEERE, en Ik zal uw gevangenis wenden, en u vergaderen uit al de volken en uit al de plaatsen waarheen Ik u gedreven heb, spreekt de HEERE; en Ik zal u wederbrengen tot de plaats vanwaar Ik u gevangelijk heb doen wegvoeren’ (Jer. 29:10,14).

De profeten beschrijven God – in de nare en beproefde staat van

Zijn Kerk – als dat Hij Zich had *teruggetrokken* en *verborgen*: ‘Voorwaar, Gij zijt een God Die Zich verborgen houdt, de God Israëls, de Heiland’ (Jes. 45:15), en: ‘Ik verborg Mij en was verbolgen’ (Jes. 57:17). Als de Kerk in die toestand verkeert, beschrijven zij Gods volk – voordat Hij het volk bevrijdt en de Kerk herstelt – als Hem *zoekende*, *uitziende naar*, *naspeurende* en *wachtend* op Hem en Hem *aanroepende*: ‘Ik zal heengaan en keren weder tot Mijn plaats, totdat zij zichzelf schuldig kennen en Mijn aangezicht zoeken; als hun bange zal zijn, zullen zij Mij vroeg zoeken’ (vgl. Hos. 5:15).

En als God, in reactie op hun gebeden en als resultaat van hun verzoeken Zijn Kerk verlost, herstelt en bevordert naar Zijn belofte, dan wordt dat weergegeven met de woorden *antwoorden*, *komen* en te *zeggen*: *Hier ben Ik*, en ook door Zich te *vertonen*. En zij *vinden* Hem en *zien* Hem duidelijk: ‘Dan zult gij roepen en de HEERE zal antwoorden, gij zult schreeuwen en Hij zal zeggen: Zie, hier ben Ik’ (Jes. 58:9). ‘Ik heb niet in het verborgene gesproken, in een donkere plaats der aarde; Ik heb tot het zaad Jakobs niet gezegd: Zoekt Mij tevergeefs’ (Jes. 45:19). ‘Hij zal de dood verslinden tot overwinning, en de Heere HEERE zal de tranen van alle aangezichten afwissen; en Hij zal de smaadheid Zijns volks van de ganse aarde wegnemen, want de HEERE heeft het gesproken. En men zal te dien dage zeggen: Zie, Deze is onze God; wij hebben Hem verwacht, en Hij zal ons zalig maken; Deze is de HEERE, wij hebben Hem verwacht, wij zullen ons verheugen en verblijden in Zijn zaligheid’ (Jes. 25:8,9).

Net als in Jesaja 26:8,9: ‘Wij hebben ook in de weg Uwer gerichten U, o HEERE, verwacht; tot Uw Naam en tot Uw gedachtenis is de begeerte onzer ziel. Met mijn ziel heb ik U begeerd in de nacht, ook zal ik met mijn geest, die in het binnenste van mij is, U vroeg zoeken; want wanneer Uw gerichten op de aarde zijn, zo leren de inwoners der wereld gerechtigheid.’ En Jesaja 52:6-8: ‘Daarom zal Mijn volk, daarom zal het Mijn Naam in die dag kennen, dat Ik het Zelf ben, Die spreek: Zie, hier ben Ik. Hoe lieflijk zijn op de bergen

de voeten desgenen die het goede boodschap, die de vrede doet horen; desgenen die goede boodschap brengt van het goede, die heil doet horen; desgenen die tot Sion zegt: Uw God is Koning. Er is een stem uwer wachters; zij verheffen de stem, zij juichen tezamen; want zij zullen oog aan oog zien, als de HEERE Sion wederbrengen zal.'

Wie er zoeken

3. Wij willen nu bezien *wie* het zijn die zo verenigd zullen worden om de HEERE der heirscharen te zoeken. Dat zijn: *de inwoners van vele steden* en van vele landen, zelfs *vele volkeren en machtige natien*. Grote menigten in verschillende delen van de wereld zullen samenwerken in deze zaak.

Naar de beschrijving in deze profetie lijkt het redelijk te veronderstellen dat die profetie ongeveer zo vervuld zal worden: Gods volk zal veel ontvangen van een geest van het gebed, en dat op vele plaatsen. De Geest zal hun geven te komen tot een uitdrukkelijke *overeenkomst* om *samen* tot God te bidden, en dat op een bijzondere manier. Namelijk zo, dat Hij zal verschijnen om Zijn Kerk bij te staan. En Hij zal in barmhartigheid tot de mensheid *Zijn Geest uitstorten*, *Zijn werk weer tot leven wekken* en *Zijn geestelijk Koninkrijk* in de wereld bevorderen, naar Zijn beloften.

Deze wil om gezamenlijk te bidden zal zich geleidelijk meer en meer verspreiden en toenemen tot grote hoogte. Zo zal er uiteindelijk onder de belijders een *godsdienstige opwekking* aanvangen en zal dit ertoe leiden dat er een gezindheid komt om meer betrokken te worden bij de verering en dienst van God. Als dit meer algemeen bekend wordt, zal dit anderen aansporen, en zal dit hen bewust maken van wat hun ziel ontbreekt en grote bezorgdheid oproepen over hun geestelijk en eeuwig goed. Dit zal hen ook aanzetten om God ernstig aan te roepen om geestelijke zegeningen en zal hen gezind maken deel te nemen in dat bijzondere zoeken en dienen van God. Op deze wijze zal de *religie uitgedragen* worden totdat die opwekking

reikt tot aan de mensen in de *hoogste posities* en totdat hele volkeren *zullen ontwaken*. Totdat er ten slotte een toestroom zal zijn van veel van de grootste landen ter wereld tot de Kerk van God. Als dan de inwoners van veel steden in Israël, of vele godvrezenden, gezamenlijk het besluit nemen – en dat ook uitvoeren – om tot God te bidden en de HEERE der heirscharen te zoeken, dan zullen ook anderen getrokken worden om samen met hen Hem te vereren en te dienen. Totdat, uiteindelijk, *vele volkeren* en *sterke natiën* zich bij hen aansluiten. In de loop van de tijd zal er een enorme toestrooming plaatsvinden tot de Kerk, zodat ze *tienmaal* groter zal zijn dan ervoor. Ja, uiteindelijk zullen alle volkeren tot God bekeerd wezen. ‘Alzo zegt de HEERE der heirscharen: Het zal in die dagen geschieden dat tien mannen uit allerlei tongen der heidenen grijpen zullen, ja, de slip grijpen zullen van één Joodse man’ (zoals bij de apostel in Rom. 2:28,29) ‘zeggende: Wij zullen met ulieden gaan, want wij hebben gehoord dat God met ulieden is’ (Zach. 8:23). En zo zal worden vervuld: ‘Gij hoort het gebed, tot U zal alle vlees komen’ (Ps. 65:3).

Wijze van vereniging

4. Wij willen nu de *wijze* van hun vereniging tot de uitvoering van hun plicht bespreken. Het is een *zichtbaar* verbond, een verbintenis als gevolg van een *uitdrukkelijke overeenkomst*. Een gezamenlijk besluit, eerst door enkelen voorgesteld en zonder aarzelen en uitdrukkelijk door de anderen aangenomen en nagevolgd. De inwoners van *één stad* zullen zich richten tot de inwoners van *een andere stad* en zeggen: Laat ons snel heengaan, enz. Zij aan wie de suggestie is gedaan, zullen ermee *instemmen*, het voorstel zal door *velen* aangenomen worden. Het zal *navolging vinden* en *wijdverbreid worden*. De ene mens zal het voorbeeld van de andere volgen, deze en gene zal zeggen: *Ik ga ook*.

Sommige mensen denken dat we de woorden *ik zal ook heengaan*

moeten opvatten als gesproken door degene die het voorstel doet. Dus in deze betekenis: Ik stel niet *datgene* voor, dat ik zelf niet wil doen. Ik wens dat *u* gaat en ik ben bereid *met* u mee te gaan.

Maar dat zeggen de woorden *laat ons beengaan* net zo goed. Het is natuurlijker deze laatste woorden op te vatten als wijzend op de *instemming* van hen aan wie de suggestie is gedaan, of de *reactie* van deze of gene die deze suggestie hoort. Dat komt ook veel beter overeen met de duidelijke bedoeling van de tekst. Namelijk om de *eensgezindheid* in deze zaak weer te geven. En dit komt ook beter overeen met de beschrijving in het volgende vers, van de een die de ander navolgt, waarbij tien mannen *de slip zullen grijpen van één Joodse man*.

Toch, als we de woorden zo uitleggen, dan moeten we wel een *elipsis of weglating* veronderstellen in de tekst – iets wat wel begrepen wordt, maar niet genoemd – dus alsof men had gezegd: *Mensen uit andere steden zullen zeggen*: Ik ga ook. Dat is ook niet zo moeilijk zich voor te stellen, want dergelijke *ellipses* zijn heel gewoon in de Bijbel. Eén overeenkomst treffen we aan in Jeremia 3:22: ‘Keert weder, gij afkerige kinderen; Ik zal uw afkeringen genezen. Zie, hier zijn wij, wij komen tot U, want Gij zijt de HEERE onze God.’ Dit betekent: de afkerige kinderen zullen zeggen: Zie, wij komen tot U, enz. Vergelijk ook: ‘O, dat mijn Liefste tot Zijn hof kwame’, en ‘Mijn zuster, Mijn liefste’ in het Hooglied, waarmee bedoeld wordt: Haar Liefste zal zeggen: Ik ben in Mijn hof gekomen. Zulke zaken komen vaak voor in dit Hooglied. Denk ook aan Psalm 50:2: ‘En de hemelen verkondigen Zijn gerechtigheid; want God Zelf is Rechter. Hoor, Mijn volk, en Ik zal spreken’, wat beduidt: de Rechter zal zeggen: Hoor, Mijn volk’, enzovoort. Lees ook Psalm 82:1 en 2: ‘God staat in de vergadering Godes, Hij oordeelt in het midden der goden. Hoe lang zult gijlieden onrecht oordelen, en het aangezicht der goddelozen aannemen?’ Zulke stijlfiguren komen overvloedig voor in de Psalmen en in de Profeten.

De manier van bidden

5. We dienen ook te letten op de *manier van bidden* die zij overeengekomen waren, of de manier waar zij het over eens waren, om *bun plicht op zich te nemen en uit te voeren*. Laat ons *snel* heengaan om te bidden, of zoals de (Engelse) Kanttekeningen zeggen: Laat ons *voortdurend* gaan. Letterlijk vertaald staat er in het Hebreeuws: *Laat ons gaande gaan*.

Zo'n herhaling of verdubbeling van woorden is heel gewoon in de Hebreeuwse taal om de nadruk te *onderstrepen*. In het algemeen wordt dan bedoeld op de *overtreffende trap* van een zaak, zoals de term *heilige der heiligen* betekent: het heiligste. Maar in het algemeen wijst dit niet alleen op de hoogste *trap* van een zaak, maar ook op de grootste *zekerheid* ervan. Bijvoorbeeld, toen God tot Abraham sprak: 'Voorzeker zal Ik u grotelijks zegenen en uw zaad zeer vermenigvuldigen' (Gen. 22:17). Dit houdt niet alleen in dat God zijn zaad *zeker* zou vermenigvuldigen, maar dat ook *buitengewoon* zou doen. Dus toen God tegen Adam zei: 'Ten dage als gij daarvan eet, zult gij *stervende sterven*' (zoals het in het origineel staat), hield dit in dat hij *zeker* zou sterven en ook *op een vreselijke manier*, geheel zou vergaan en totaal vernietigd zou worden.

Kortom, zoals de herhaling van woorden in het Hebreeuws in het algemeen de kracht van de uitdrukking aanduidt, wordt deze ook gebruikt om al die dingen aan te duiden die vaak in andere talen door verschillende sterke uitdrukkingen worden weergegeven. Die herhaling betekent níét alleen de *hoogste mate* van een ding en de grote *zekerheid*, maar ook het *onverbiddelijke* en het *afschuwelijke* van het dreigement, de *grootheid* en de *welgezindheid* van een belofte en de *ernst* van een verzoek.

Als God tot Adam zegt 'Stervende zult gij sterven', dan is dat overeenkomstig zulke sterke uitdrukkingen in het Engels als: u *zult zeker*, of *echt*, *sterven*, of *u zult zonder twijfel sterven*. Als er dus in onze tekst staat 'Laat ons gaande gaan en tot de Heere bidden', dan

duidt de kracht van de uitdrukking op de *ernst* van degenen die het voorstel doen, en op hun grote *betrokkenheid* bij de zaak. En voor wat betreft de *plicht* die men voorstelt dienen we het op te vatten dat de aangesprokenen daarmee *haast zouden maken*, er *ijverig* in zouden zijn en *volhardend*, of kort gezegd dat die plicht *nauwgezet* uitgevoerd zou worden.

Reikwijdte

6. Uit de reikwijdte van deze profetie, samen met de context, kunnen wij opmaken dat deze bijeenkomst om te bidden voorzgd wordt als iets wat *passend* en *voortreffelijk is*, aangenaam bij God en gepaard gaand met een heerlijke uitkomst.

Uit het geheel kunnen we concluderen dat het *gepast* is en *Gode aangenaam* als veel mensen in verschillende delen van de wereld door middel van een uitdrukkelijke *overeenkomst* samen komen in een *openbare bijeenkomst* om op een bijzondere, directe, bezielde en aanhoudende manier samen te bidden. Dat geldt ook voor die grote uitstortingen van de Heilige Geest, Die deze *opbouw* van de Kerk en het Koninkrijk van Christus zal teweegbrengen, die God zo vaak beloofd heeft voor de *laatste dagen* van de wereld.

Hieruit kunnen we veel opmaken over de *plicht* van het volk van God met betrekking tot het *memorandum* dat een aantal predikanten onlangs uit Schotland naar Amerika heeft gezonden. Daarin stelden zij een *procedure* voor ten behoeve van een vergadering zoals hier besproken, om tot een buitengewoon gebed om deze essentiële gunst te komen. (NB: In de oorspronkelijke uitgave volgt hierna een passage waarin beschreven staat hoe de kerk in Schotland het gebed voor de komst van Christus en een opwekking in de jaren voorafgaand aan 1744 vormgaf. Tevens is de tekst van het memorandum dat de Schotse Kerken naar Noord-Amerika stuurden, opgenomen.)